

Redakcja naukowa
Magdalena Steciąg
Magdalena Adamczyk
Marek Biszczanik

Zielonogórskie
SEMINARIA
Językoznawcze
2015

ZIELONOGÓRSKIE
SEMINARIA JĘZYKOZNAWCZE

2015

Kontakty językowe w komunikowaniu

Redakcja naukowa

Magdalena Steciąg, Magdalena Adamczyk,
Marek Biszczyński

Zielona Góra 2016

RADA WYDAWNICZA

Andrzej Pieczyński (*przewodniczący*),
Rafał Ciesielski, Beata Gabryś, Michał Drab, Krzysztof Witkowski, Van Cao Long,
Małgorzata Konopnicka, Marian Adamski, Agnieszka Zembroń-Łacny, Marian Nowak,
Anna Walicka, Zdzisław Wołk, Bohdan Halczak, Franciszek Runiec (*sekretarz*)

RECENZENCI

Barbara Kudra, Ewa Szkuclarek-Śmiechowicz, Małgorzata Kita, Ewa Malinowska,
Marzena Makuchowska, Kamilla Termińska, Artur Rejter, Zofia Bilut-Homplewicz,
Waldemar Czachur, Magdalena Lisiecka-Czop

KOMITET WYDAWNICZY

Marzanna Użdżicka (*przewodnicząca*), Magdalena Hawrysz (*sekretarz*),
Anna Wojciechowska (*sekretarz*)

RADA NAUKOWA

Alena Jaklová (Czechy/Czeskie Budziejowice), Ała Krawczuk (Ukraina/Lwów),
Matthias Rammelmeyer (Niemcy/Bonn), Stanisław Borawski (Polska/Zielona Góra),
Marian Bugajski (Polska/Zielona Góra), Marek Cybulski (Polska/Łódź),
Elżbieta Umińska-Tytoń (Polska/Łódź)

Wersja pierwotna drukowana

REDAKCJA JĘZYKOWA

Anna Mazurkiewicz-Szczyszek (język polski)
Magdalena Adamczyk (język angielski)
Marek Biszczyński (język niemiecki)

KOREKTA

Beata Majnicz

REDAKCJA TECHNICZNA

Jolanta Karska

© Copyright by Uniwersytet Zielonogórski
Zielona Góra 2016

ISSN 2299-4572

ISBN 978-83-7842-261-7

OFICyna WYDAWNICZA UNIwersytetu Zielonogórskiego

65-246 Zielona Góra, ul. Podgórna 50, tel./faks (68) 328 78 64
www.ow.uz.zgora.pl, e-mail: sekretariat@ow.uz.zgora.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	5
------------	---

CZĘŚĆ PIERWSZA Kontakty międzyjęzykowe

Michaił L. Kotin , <i>W jakim sensie i w jakim stopniu kontakty językowe „warunkują” zmiany językowe?</i>	13
Anna Kuzio , <i>A Study of Compliments across Cultures: A Contrastive Analysis of Compliments and Compliments Responses in English, Polish and Russian</i>	29
Marek Laskowski , <i>„Sie können versichert sein, dass wir das ändern werden“: Kommunikativ-kontrastive Studie zu den Verben des Versicherns im Deutschen und im Polnischen</i>	41
Katarzyna Siewert-Kowalkowska , <i>Internacjonalizmy – międzynarodowe słownictwo Unii Europejskiej w polszczyźnie</i>	59
Magdalena Steciąg, Jesica Woźniak , <i>Lingua receptiva czy lingua franca? Językowe kontakty polsko-czeskie na pograniczu w kontekście biznesowym</i>	75
Urszula Majdańska-Wachowicz , <i>Expressive means in Ponglish – a contact language variety used not only by Poles living in English-speaking countries</i>	87
Dorota Szagun , <i>Dwujęzyczność szlachty na przykładzie XVIII-wiecznej sylwy</i>	99
Magdalena Jurewicz-Nowak , <i>Językowe kontakty międzyetniczne we wspólnocie miejskiej warunkowane działalnością handlową w osiemnastowiecznym Wrocławiu</i>	109
Michał Sobczak , <i>Uwagi wstępne o niemieckiej leksyce wojskowej okresu międzywojennego (na podstawie Słownika niemiecko-rosyjskiego Aleksieja Fiedorowicza Nesslera)</i>	127
Iwona Żuraszek-Ryś , <i>Nazwy tkanin wschodniego pochodzenia w osiemnastowiecznej polszczyźnie (na przykładzie materiału z dwóch inwentarzy skarbcza archikatedralnego kościoła ormiańskiego we Lwowie)</i>	137
Olha Albuł, Olha Soroka , <i>Bułgarsko-polskie paralele w rozwoju systemu fonetycznego – wymowa spółgłoski [t]</i>	149

Sylwia Rapacka-Wojtala , <i>Kształcenie kompetencji komunikacyjnej na lekcji języka obcego w kontekście współczesnych kontaktów językowych</i>	157
Irmina Kotlarska , <i>Teaching English in the first English handbook for Poles of 1788</i>	177

CZĘŚĆ DRUGA

Kontakty językowe we wspólnotach komunikacyjnych

Magdalena Hawrysz , <i>Międzywyznaniowe kontakty językowe. Sacrum i profanum w reformacyjnej polemice religijnej</i>	191
Igor Borkowski , <i>W rozmównicy, przez kratę, pod kontrolą – regulacje zwyczajowe i prawne niektórych aspektów komunikacji nieoficjalnej zakonnic klauzurowych</i>	203
Jarochna Dąbrowska-Burkhardt , <i>Teufelsbuhlschaft in frühneuzeitlichen Hexenverhörprotokollen aus Grünberg in Niederschlesien</i>	221
Piotr Kładoczny , <i>Kontakty językowe i komunikacja w środowisku audiofilów</i>	235
Iwona Pałucka-Czerniak , <i>Komunikacja w stałym kręgu nadawczo-odbiorczym na materiale wybranych protokołów cechowych</i>	257
Marek Biszczyński , <i>Städtische Kommunikation in den Kanzleien des Mittelalters und der Frühen Neuzeit</i>	271
Marzanna Uździcka, Mateusz Półtorak , <i>Wpływ nadawcy na kształtowanie się relacji nadawczo-odbiorczych w blogu (na podstawie blogów tematycznych o literaturze kryminalnej)</i>	283
Joanna Malon , <i>Obraz nadawcy w Dziennikach Stefana Kisielewskiego</i>	297
Katarzyna Węgorowska , <i>Kilka uwag o nowogrodzko-czombrowskich kontaktach językowo-kulturowych utrwalonych w Impresjach czombrowskich Zofii Brzozowskiej i Dziedziczkach Soplicowa Joanny Puchalskiej</i>	309
Justyna Kobus , <i>Na ile informator jest wiarygodnym źródłem danych dialektologicznych?</i>	329
Monika Kaczor , <i>Czynności mowy, które budują złe relacje międzyludzkie (na podstawie współczesnych sporów publicznych)</i>	339
Eliza Kowal , <i>Wybrane aspekty kategorii kontaktu w dyskursie antynarkotykowym</i>	353
Barbara Klimek , <i>Sportowe wpisy motywacyjne jako element współczesnego komunikowania społecznego (na przykładzie postów Ewy Chodakowskiej)</i>	361
Anna Śliwicka , <i>Komunikatywność języka prawniczego na przykładzie ustnego ogłoszenia sentencji wyroku</i>	373
Aleksander Wiśniowski , <i>Głos końcowy w postępowaniu karnym – struktura tekstu</i>	385

WSTĘP

Tom *Kontakty językowe w komunikowaniu* jest kontynuacją cyklu poświęconego zagadnieniom związanym z szeroko rozumianą komunikacją językową, który został zainicjowany w Zakładzie Komunikacji Językowej Uniwersytetu Zielonogórskiego w 2009 roku refleksją nad normą w komunikowaniu. W kolejnych książkach podejmowaliśmy charakterystykę dalszych ważnych dla współczesnej nauki o komunikowaniu pojęć. W 2012 roku ukazała się wieloautorska monografia *Świadomość językowa w komunikowaniu*, a dwa lata później w serii wydawniczej „Zielonogórskie Seminaria Językoznawcze” opublikowaliśmy *Tożsamość w komunikowaniu*.

Prezentowany tom jest efektem współpracy Zakładu Komunikacji Językowej z Instytutem Germanistyki i Katedrą Anglistyki na Uniwersytecie Zielonogórskim; zawiera publikacje polsko-, niemiecko- i angielskojęzyczne. Znajdują się w nim artykuły wielu badaczy zainteresowanych kontaktami językowymi – w zróżnicowanym rozumieniu, ze zmiennych perspektyw i mieszczących się w różnych paradygmatach badawczych.

Trzeba podkreślić, że pojęcie kontaktów językowych i refleksja lingwistyczna nad nimi mają długoletnią tradycję. Pierwotnie odnosiła się ona do kontaktów międzyjęzykowych i badania procesów interferencji. Glottopolityka i glottodydaktyka owocnie je rozwijają, a szczególnym zainteresowaniem cieszą się dziś zagadnienia bilingwizmu (także pseudobilingwizmu) i tzw. języków kontaktowych, multilingwizmu (pluringwizmu) w otwartych społecznościach wieloetnicznych oraz globalnej dominacji języka angielskiego.

Jednakże od lat 70. XX wieku termin *kontakt językowy* upowszechnia się także w pokrewnych dyscyplinach, zyskując nowy wymiar. W nauce o komunikowaniu na przykład odnosi się on do zróżnicowanych uwarunkowań komunikacji międzyludzkiej

realizowanej za pomocą języka i wspierających go kodów. W tym zakresie odróżnia się więc typ kontaktu: bezpośredni od pośredniego, wzrokowy od słuchowego, jednoczesny od niejednoczesnego, jednorazowy od powtarzalnego czy jednokierunkowy od obustronnego, a także komunikowanie indywidualne od zbiorowego (publicznego), ograniczone (środowiskowo lub instytucjonalnie) od masowego, nieperiodyczne od periodycznego itd.

W socjolingwistyce natomiast funkcjonuje pojęcie *społecznych typów kontaktu językowego*, które odsyła do różnych form relacji społecznej, generujących zróżnicowane kontakty językowe. W sukurs socjolingwistyce idzie w tym względzie pragmatyka lingwistyczna, która w swoim głównym nurcie zajmuje się badaniem reguł kontaktów językowych określających językowy sposób współżycia społecznego. Osiągnięcia tych dyscyplin owocnie wykorzystuje analiza dyskursu.

W tym tomie kontakty językowe zaprezentowane są wieloaspektowo w dwóch głównych obszarach: w stosunkach międzyjęzykowych i w obrębie jednojęzycznych wspólnot komunikacyjnych.

Za oczywistość uznaje się to, że dynamika zmian języków ścierających się z sobą w codziennej komunikacji jest większa niż tych, które funkcjonują w separacji. Częstokroć jednak poprzestaje się na tym dość ogólnikowym stwierdzeniu, poza rozważaniami pozostawiając kwestię, na ile wpływy języka obcego są w stanie zmienić strukturę morfologiczną systemu, na który oddziałują. Podczas gdy językoznawcy skupieni głównie na pragmatyce języków żywych są skłonni przypisywać wpływom międzyjęzykowym znaczącą rolę, badacze ujmujący procesy ewolucyjne języków w perspektywie panchronicznej i traktujący współczesność językową jedynie jako jeden z wielu stanów przejściowych w historii rozwoju języków dowodzą, że wpływy interlingwalne determinują zazwyczaj jedynie zmiany krótko-, a najwyżej średnio-trwałe i nie wykraczają raczej poza wierzchnią, „sypką” warstwę leksykalną. Typ budowy języka, jego główne pryncypia i struktury gramatyczne pozostają *in toto* nienaruszone. Próbę naświetlenia niuansów tej problematyki podjął w niniejszym tomie Michał L. Kotin.

Anna Kuzio również oscyluje wokół zagadnienia wzajemnych wpływów międzyjęzykowych, jednak jej uwaga skierowana jest głównie w stronę aspektu kulturowego przemian językowych, który analizuje na przykładzie sposobu prawienia komplementów i reagowania na nie po angielsku, po rosyjsku i po polsku. Zestawienie kontrastywne struktur leksykalnych różnych języków można jeszcze bardziej zawęzić, analizując porównawczo poszczególne zwroty. W artykule dotyczącym czasowników wyrażających *zapewnienie* w językach niemieckim i polskim oraz ich roli w komunikacji czyni to Marek Laskowski.

Katarzyna Siewert-Kowalkowska z kolei doszukuje się uniwersaliów łączących języki krajów Unii Europejskiej, które w ogromnej większości wywodzą się przecież ze wspólnych źródeł. Dwa spośród nich, polski i czeski, jako języki blisko ze sobą spokrewnione, powinny wykazywać takich podobieństw szczególnie wiele. Na ile przejawiają się one nie tylko w opracowaniach teoretycznych, ale też na skrajnie pragmatycznej płaszczyźnie komunikacji biznesowej, dociekają w kolejnym artykule Magdalena Steciąg z Jesiką Woźniak. Także Urszula Majdańska-Wachowicz zauważyła przenikanie się języków w codziennej komunikacji, zwłaszcza w sferze leksykalnej. Omawia tę kwestię na przykładzie wpływów, jakim ulega i musi ulegać polszczyzna reprezentowana współcześnie na Wyspach Brytyjskich przez licznie osiedlających się tam Polaków, z których niektórzy – zwłaszcza w drugim pokoleniu – mogą mieć już wszelkie cechy osób bilingwalnych.

Warto jednak zaznaczyć, że nie tylko współczesność generuje sytuacje sprzyjające bilingwizmowi. W czasy II Rzeczypospolitej przynosi nas Dorota Szagun, której tekst jest poświęcony przejawom dwujęzyczności i językowym kompetencjom ówczesnej polskiej szlachty. O wpływach językowych, tym razem w poszczególnych dziedzinach życia lub pojedynczych dyskursach, piszą w swoich artykułach również Michał Sobczak oraz Iwona Żuraszek-Ryś. Oboje omawiają problematykę leksyki historycznej. Pierwszy ze wspomnianych autorów kieruje jednak swe zainteresowanie na militaria, których nazewnictwo stanowi konglomerat określeń wywodzących się z wielu języków, natomiast drugi tekst to studium dotyczące leksyki w zakresie materiałoznawstwa. Autorka szkicuje w nim wpływy wschodnie, jakim w tej dziedzinie podlegał przed wiekami język polski. Wybrany aspekt historii leksyki i leksykografii poświęcony jest również tekst Magdaleny Jurewicz-Nowak, która na materiale XVIII-wiecznych ekonomicznych rozmówek polsko-niemieckich Jerzego Schlaga śledzi różnorodność językową Wrocławia tego okresu. Natomiast artykuł, który oferują czytelnikowi Olha Ałbuł i Olha Soroka, to szczegółowe studium porównawcze poświęcone ewolucji jednej z głosek w językach bułgarskim i polskim.

Interferencje międzyjęzykowe nie są oczywiście wyłącznie problemem dorosłych. Nauczyciele wiedzą o tym doskonale, natomiast czytelnikom niniejszego tomu przypomina o tym w artykule o sposobach kształcenia kompetencji komunikacyjnej na lekcji języka obcego Sylwia Rapacka-Wojtala. Nie inaczej było zresztą w minionych wiekach, o czym w opracowaniu dotyczącym pierwszego w naszym kraju podręcznika do nauki języka angielskiego pisze Irmina Kotlarska.

Drugą część tomu, poświęconą w całości zgłębieniu tematyki kontaktów językowych w obrębie jednojęzycznych wspólnot komunikacyjnych, otwiera artykuł Magdaleny Hawrysz, która skupia się na kontaktach językowych o charakterze międzywyznaniowym. Na podstawie szczegółowej analizy XVI-wiecznych tekstów

polemik religijnych (pióra protestanckiego teologa i pisarza Marcina Czechowica oraz jego katolickich adwersarzy) Autorka identyfikuje wiele mechanizmów językowych służących wyrażaniu werbalnej agresji oraz określa główne przyczyny obecności treści emocjonalnych w polemice. Kolejny artykuł osadzony w kontekście religijnym i po części historycznym to tekst Igora Borkowskiego, będący próbą przybliżenia Czytelnikowi przepisów prawa i zwyczajów regulujących ustne kontakty komunikacyjne zakonnic klauzurowych z otoczeniem świeckim. Autor skupia się w nim na zaleceniach dotyczących szeroko pojętego kontekstu sytuacyjnego aktu mówienia (z uwzględnieniem takich jego składników, jak czas i miejsce interakcji, a także rola komunikacyjna, status społeczny oraz wzajemne relacje jej uczestników) i przedstawia jego wyczerpujący opis. Kontynuację wątku religijno-historycznego odnajdujemy również w interesującym nie tylko dla językoznawców, lecz również dla socjologów i historyków, niemieckojęzycznym opracowaniu Jarochny Dąbrowskiej-Burkhardt, która stawia sobie za cel zbadanie pola semantycznego leksemu 'diabeł' (niem. *Teufel*) na podstawie jego użycia w XVII-wiecznych protokołach z przesłuchań kobiet posądzanych o czary w mieście Grünberg (dzisiejsza Zielona Góra).

Przedmiotem rozważań Piotra Kładoczego jest specyfika komunikacji w środowisku audiofilów, którzy – jak wynika z zaprezentowanego w artykule materiału – posługują się swoistym socjolektem, wyróżniającym się nie tylko specjalistyczną leksyką, lecz także charakterystycznymi formami wypowiedzi, metaforami oraz sposobami obrazowania i wartościowania w języku. Komunikacja w stałym kręgu nadawczo-odbiorczym znalazła się także w obszarze zainteresowań Iwony Pałuckiej-Czerniak, która na podstawie wnikliwej analizy wybranych protokołów wspólnoty cechowej piwowarów krakowskich z XVIII wieku ukazała mechanizmy rządzące układem komunikacyjnym w nich utrwalonym i świadczące o jego społecznej i historycznej stabilności. W centrum uwagi Marka Biszczanika z kolei staje komunikacja w kancelariach miejskich średniowiecza i wczesnej nowożytności, którą Autor poddaje skrupulatnej analizie na podstawie materiałów pochodzących z kancelarii miasta Świdnica na Dolnym Śląsku.

Wątek relacji nadawczo-odbiorczych pojawia się także, choć w innym ujęciu, w artykule Marzanny Uździckiej i Mateusza Półtoraka, poświęconym określeniu wpływu nadawcy na kształtowanie się tychże relacji w blogach tematycznych. Jak zauważają Autorzy, mimo że ranga odbiorcy w komunikacji internetowej jest znacząca, to jednak w blogu nadawca pełni rolę nadrzędną. Obraz nadawcy staje się również przedmiotem dociekań Joanny Malon, która poprzez identyfikację jego ról komunikacyjnych oraz sposobów ujawniania się i autoprezentacji w *Dziennikach* Stefana Kisielewskiego usiłuje ustalić, w jakim stopniu dzieło to wpisuje się we wzorzec gatunkowy dziennika.

Kolejne opracowanie zaprezentowane w tomie to artykuł Katarzyny Węgorowskiej. Stanowi on wnikliwe studium kontaktów językowo-kulturowych w warunkach przenikania się etnosów, kultur, religii i języków na pograniczu nowogródzko-czombrowskim w XIX wieku. Tekst Justyny Kobus to już z kolei wywód z zakresu metodologii badań *stricte* dialektalnych. Zostaje w nim podjęta ambitna próba oceny materiału badawczego pozyskanego w drodze eksploracji terenowych prowadzonych we wsiach Wielkopolski, a szerzej określenia stopnia wiarygodności informatora jako źródła danych dialektologicznych.

Autorka kolejnego artykułu, Monika Kaczor, podejmuje się niełatwego zadania scharakteryzowania czynności mowy niekorzystnie wpływających na relacje międzyludzkie, do których zalicza na przykład drwienie, grożenie, prześladowanie, znieważanie oraz dezawuowanie. Przeprowadzona analiza pozwala jej na dopełnienie i uszczegółowienie definicji wybranych czynności oraz zweryfikowanie ich kwalifikacji słownikowych. Trudnych zagadnień współczesnej debaty publicznej dotyka również Eliza Kowal, która z dużym powodzeniem wykorzystuje paradygmat krytycznej analizy dyskursu w celu zbadania kategorii kontaktu w dyskursie antynarkotykowym. Przedmiotem refleksji Barbary Klimek natomiast są wpisy motywacyjne zamieszczone na stronie internetowej popularnej trenerki *fitness*. Autorka postrzega je jako istotny element współczesnego komunikowania społecznego, pokazując skalę i siłę ich oddziaływania na kobietą społeczności sieciową.

Materiał przedstawiony w dwóch ostatnich opracowaniach wpisuje się w obszar szeroko pojętego dyskursu prawniczego. Celem pierwszego z nich, autorstwa Anny Śliwickiej, jest zbadanie problemu komunikatywności języka prawniczego. Z kolei Aleksander Wiśniowski podejmuje próbę genologicznej charakterystyki przemówienia sądowego w postępowaniu karnym. Wyodrębnienie wielu cech gatunkowych mowy końcowej i uchwycenie jej specyfiki jest możliwe dzięki starannej analizie samodzielnie zebranych, autentycznych nagrań z postępowań sądowych.

Oddając niniejszy tom w ręce Czytelnika, żywimy głęboką nadzieję, że lektura jego rozdziałów, prezentujących rozległe spektrum wątków, podejść i metod badawczych, pozwoli na lepsze zrozumienie złożoności kontaktów językowych w szerszej perspektywie komunikacyjnej.

Redaktorzy